

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної
діяльності

СИЛАБУС
вибіркового освітнього компонента

МУЗЕЙ ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ

підготовки магістра

спеціальності 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство

**освітньо-професійної програми «Музеєзнавство, пам'яткознавство,
культурний туризм»**

Луцьк – 2023

Силабус освітнього компонента «МУЗЕЙ ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ» підготовки магістра, галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство, за освітньо-професійною програмою «Музеєзнавство, пам'яткознавство, культурний туризм».

Розробник: Ковальчук Є. І. доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності, к.і.н., доцент.

Силабус освітнього компонента затверджений на засіданні кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності

Погоджено

Гарант освітньо-професійної програми:

(Чибирак С. В.)

Завідувач кафедри:

(Гаврилюк С. В.)

1. ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Найменування показників	Галузь знань, напрям спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика освітнього компонента
Денна форма навчання	Галузь знань 02 Культура і мистецтво	Вибіркова
Кількість годин/кредитів 120/4	Спеціальність 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство	Рік підготовки: 1-й Семестр: 2-й
ІНДЗ: є	Освітньо-професійна програма «Музеєзнавство, пам'яткознавство, культурний туризм»	Лекції: 10 год.
		Практичні (семінари): 14 год.
		Самостійна робота: 88 год.
	Освітній ступінь магістр	Консультації: 8 год.
		Форма контролю: залік
Мова навчання українська		Навчальний план 2023 р.

II. Інформація про викладача

ППІ: Ковальчук Євгенія Іванівна.

Науковий ступінь: кандидат історичних наук.

Вчене звання: доцент.

Посада: доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності.

Контактна інформація: e-mail: eikov@ukr.net

Дні занять: див. електронний розклад <http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi>

III. Опис освітнього компонента

1. Анотація курсу

Освітній комплекс «Музей як ресурс розвитку території» належить до переліку вибірових навчальних дисциплін підготовки магістрів за спеціальністю 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство, освітньою програмою «Музеєзнавство, пам'яткознавство, культурний туризм» і спрямована на: ознайомлення здобувачів вищої освіти з різноманітними музейними моделями у сучасному світі, музейними ресурсами, значенням музею для території, успішними кейсами зі світового та вітчизняного досвіду.

2. Пререквізити та постреквізити освітнього компонента.

Пререквізити. Вивчення вибіркового освітнього компонента базується на засвоєнні попередніх курсів – «Управління проектами», «Технології збереження культурної спадщини в Україні та світі», «Культурна спадщина як туристично-екскурсійний ресурс»

Постреквізити. Знання, уміння і навички, що здобуваються після закінчення вивчення даного освітнього компонента, будуть потрібні для освоєння ОК «Управління культурною спадщиною», «Музеєфікація історико-культурної і природної спадщини», написання кваліфікаційної роботи.

3. Мета і завдання освітнього компонента.

Мета освітнього компонента: підготовка майбутніх фахівців зі спеціальності 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство до використання отриманих знань та умінь у майбутній професійній діяльності при інтерпретації культурної спадщини, модернізації та музеєфікації; сформуванню системних знань про використання музею для розвитку території, практичне бачення місця музею в громаді (візія, місія, розвиток). Вивчення курсу дозволить аналізувати музейні ресурси, самостійно визначати ідею, місію, бачення розвитку музею та трансформувати їх в залежності від нових обставин та завдань; вільно працювати з музейними інструментами.

Основними завданнями вивчення ОК «Музей як ресурс розвитку території» є: формування у здобувачів вищої освіти чітких та системних уявлень про принципи та завдання управління культурною спадщиною; розуміння можливостей сучасного музею як ресурсу розвитку території

4. Результати навчання (компетентності).

Вивчення освітнього компонента дозволить здобувачам вищої освіти набути наступні компетентності:

Загальні компетентності (ЗК): ЗК 1. Здатність приймати обґрунтовані рішення. ЗК 2. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети. ЗК 3. Здатність працювати з урахуванням вітчизняного і міжнародного контексту. ЗК 4. Здатність розробляти та керувати проектами. ЗК 5. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість. ЗК 6. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК): СК 1. Здатність вибудовувати стратегії розвитку музейної, пам'яткоохоронної справи та галузі культурного туризму. СК 2. Здатність здійснювати музеєфікацію об'єктів історико-культурної і природної спадщини. СК 3. Здатність провадити інноваційну діяльність в музейній справі, пам'яткоохоронній діяльності та у галузі культурного туризму. СК 5. Здатність розвивати соціальне усвідомлення ролі культурної спадщини. СК 6. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності.

Програмні результати навчання (ПР): ПР 1. Розуміти проблеми збереження, інтерпретації та використання історико-культурної спадщини, оцінювати та аналізувати поточний стан і ключові тенденції розвитку музейної та пам'яткоохоронної галузі у цілому. ПР 5. Ефективно використовувати інформаційні технології у професійній діяльності. ПР 7. Знати та застосовувати сучасні технології інтерпретації та актуалізації історико-культурної та природної спадщини. ПР 9. Розробляти інноваційні продукти на внутрішньому та зовнішньому ринках культурних послуг. ПР 12. Застосовувати набуті знання для проведення науково-дослідної роботи у професійній діяльності.

5. Структура освітнього компонента

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Практ. (семін.)	Сам. роб.	Консультатії	Форма контролю/бали
1	2	3	4	6	7	8
Змістовий модуль 1. Музей у сучасному світі						
Тема 1. Музей: візія, місія, розвиток.	20	2	2	16		УО, РЗ/К/12
Тема 2. Музейні ресурси в інтерпретації культурної спадщини.	14		2	10	2	УО, ДБ/12
Тема 3. Світовий та вітчизняний досвід модернізації існуючих музеїв та сучасні практики музеєфікації для територій.	14	2	2	10		РЗ/К, ДС/12
Разом за змістовим модулем 1	48	4	6	36	2	36 балів
Змістовий модуль 2. Ресурсні можливості музею						
Тема 4. Стратегічне планування розвитку території за рахунок культурної спадщини: музеєфікація.	28	2	2	22	2	УО, Т, ДБ/12
Тема 5. Музей, як туристичний об'єкт: музейний продукт, диверсифікація послуг, комунікаційна діяльність.	21	2	2	15	2	ДС, Т, РЗ/К /12
Тема 6. Розвиток музею та його трансформування в залежності від потреб громади.	23	2	4	15	2	УО, РЗ/К /24
Разом за змістовим модулем 2	72	6	8	52	6	48 балів
ІНДЗ						10 балів
Активна участь у роботі семінарських занять						6 балів
Усього годин/ балів	120	10	14	88	8	100 балів

Форма контролю*: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач/кейсів, ІНДЗ/ІРС – індивідуальне завдання/індивідуальна робота студента, РМГ – робота в малих групах, МКР/КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, Р – реферат, а також аналітична записка, аналітичне есе, аналіз твору, УО – усне опитування тощо.

6. Завдання для самостійного опрацювання

Самостійна робота здобувачів вищої освіти виконується за завданням і при методичному керівництві викладача, але без його безпосередньої участі. Вона включає як повністю самостійне засвоєння окремих тем дисципліни, так й опрацювання тем, які розглядаються під час аудиторної роботи. У ході самостійної роботи здобувачі освіти опрацьовують та конспектують навчальну, наукову і довідкову літературу, виконують завдання, спрямовані на закріплення знань і формування умінь та навичок, готуються до поточного модульного контролю з дисципліни.

№ теми	Види, зміст самостійної роботи
1	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. Самостійно опрацювати матеріали про американську і британську систему особливостей визначення місії і візії музею
2	Підготовка до семінарського заняття. Самостійно ознайомитись з маркетинговим дослідженням ринку музейних ресурсів в інтерпретації культурної спадщини.
3	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. Самостійно ознайомитись з концептуальними підходами до сучасних музейних моделей.
4	Підготовка до семінарського заняття. Самостійно окреслити коло питань важливих для розвитку музею та його трансформування до потреб громади.
5	Опрацювання лекційного матеріалу. Самостійно визначити відмінності між поняттями стратегічного, тактичного та оперативного планування розвитку музею.
6	Підготовка до семінарського заняття. Самостійно опрацювати матеріал, навести приклади різних видів музейного продукту і дати характеристику його просування на ринку споживачів.
7	Опрацювання лекційного матеріалу. Самостійно ознайомитись з Законом України «Про туризм»
8	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. Розробити концепцію просування музею певного профілю (історичного, художнього, комплексного, ін.) через представництво в мережі Інтернет.
9	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. Самостійно ознайомитись з матеріалами про систему управління та організації роботи у музейних закладах певної громади.
10	Опрацювати практичний посібник. Матт Г., Флатц Т., Льодерер Ю.. Культура і гроші. Музей і підприємницька діяльність. Пер. з нім. О.Кислюка. Київ: Юніверс, 2009. 176 с.

11	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. Проаналізувати фактори, що обмежують чи заважають просуванню музейного продукту на ринок споживачів..
12	Самостійно ознайомитись із Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад».
13	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. Самостійно опрацювати матеріали про ефективність інформаційних технологій в маркетингу сучасного музею.
14	Самостійно опрацювати матеріали і навести приклади впровадження новітніх музеологічних практик у вітчизняну музейно-пам'яткоохоронну галузь.
15	Підготовка до семінарського заняття. Самостійно опрацювати матеріали і визначити роль регіональних і міжрегіональних інформаційно-ресурсних центрів для промоції можливостей музеїв регіону на туристичних ринках.
16	Самостійно опрацювати матеріали і визначити можливості створення конкурентного музейного продукту на ринку культурних послуг.
17	Самостійно опрацювати матеріали і запропонувати сучасну перспективну музейну модель (існуючу або проектну).
18.	Самостійно опрацювати матеріали і розкрити можливості сучасного музею як центру комунікації в громаді.
19.	Самостійно опрацювати матеріали і розкрити можливості сучасного музею як туристичного об'єкту.
20.	Самостійно опрацювати матеріали і визначитись перспективи розвитку музею в громаді.

Індивідуальне науково-дослідне завдання:

Провести аналіз стану і перспектив музею як ресурсу розвитку території в одній із громад Волинської області (на вибір студента). Максимальна оцінка – 10 балів.

IV. Політика оцінювання

При вивченні освітнього компонента «Музей як ресурс розвитку території» застосовується поточний та підсумковий семестрові форми контролю. Також, передбачено обов'язковий контроль засвоєння навчального матеріалу дисципліни, віднесеного на самостійну роботу. Поточний контроль (засвоєння окремих тем) проводиться у формі усного опитування або письмового експрес-контролю на лекціях та семінарських заняттях, у формі виступів здобувачів вищої освіти з доповідями та під час дискусій при обговоренні навчальних питань на семінарських заняттях, у формі написання рефератів, виконання тематичних тестових завдань, підготовки ІНДЗ.

При вивченні освітнього компонента необхідно спиратися на конспект лекцій та рекомендовану навчальну, наукову і довідкову літературу. Вітається використання інших

джерел з альтернативними поглядами на ті чи інші питання задля формування продуктивної дискусії з проблем навчальної дисципліни.

Відвідування занять є обов'язковим. У разі підписання здобувачем вищої освіти індивідуального плану обов'язковим є відвідування лише семінарських занять. Високо оцінюється прагнення здобувачів вищої освіти: регулярно відвідувати заняття; планомірно та систематично засвоювати навчальний матеріал; активно працювати на лекційних і семінарських заняттях, брати участь в обговоренні дискусійних питань; повною мірою долучатися до активних форм навчання; відпрацьовувати пропущені семінарські заняття. З поважних причин (наприклад, хвороба, працевлаштування, міжнародна мобільність) навчання може відбуватись в он-лайн формі.

Недопустимими є: пропуски з неповажних причин та запізнення на заняття; користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття (окрім випадків, передбачених навчальним планом та методичними рекомендаціями викладача); списування та плагіат.

Здобувачі вищої освіти мають дотримуватися академічної доброчесності: самостійно виконувати усі навчальні завдання, завдання підсумкового контролю. У разі використання ідей, тверджень, відомостей при виконанні усіх завдань, передбачених силабусом, необхідно у формі посилань вказувати на джерела інформації. Дотримуватись норм законодавства про авторське право і суміжні права. Дотримуватись положень «Кодексу про академічну доброчесність ВНУ імені Лесі Українки».

Результати навчання, здобуті здобувачем освіти шляхом неформальної та/або інформальної освіти, визнаються у ВНУ імені Лесі Українки шляхом валідації. Порядок та процедура визнання регламентується «Положенням про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у ВНУ імені Лесі Українки». Визнанню можуть підлягати такі результати навчання, отримані в неформальній освіті (професійні курси/тренінги, громадянська освіта, онлайносвіта, професійні стажування та ін.), які за тематикою, обсягом вивчення та змістом відповідають як освітньому компоненту в цілому, так і його окремому розділу, темі (темам), індивідуальному завданню, тощо, які передбачені силабусом навчальної дисципліни. Визнання результатів навчання, отриманих у неформальній та/або інформальній освіті, відбувається в семестрі, що передує семестру початку вивчення освітнього компонента, або під час вивчення ОК (але не пізніше початку останнього місяця навчання, враховуючи ймовірність непідтвердження здобувачем результатів такого навчання).

Окремі теми, змістовий модуль чи курс можуть бути перезараховані здобувачу вищої освіти відповідно до «Положення про підготовку здобувачів освіти у ВНУ імені Лесі Українки

з використанням елементів дуальної форми здобуття освіти». Оцінювання здобувачів представниками підприємства, яке зафіксоване у дуальному робочому навчальному плані, враховується у кінці семестру вивчення ОК, програмні результати вивчення якого частково або повністю внесені до дуального робочого навчального плану.

Загалом оцінювання здобувачів здійснюється відповідно до «Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти ВНУ імені Лесі Українки». Максимальну кількість балів (100) можна набрати упродовж семестру за результатами виконання усіх видів робіт, які передбачені силабусом.

Максимальна кількість балів за поточну навчальну діяльність із дисципліни становить 40 балів (24 балів за два змістові модулі, ІНДЗ – 10 балів, за активність – 6 балів). Після завершення вивчення тем кожного з 2-х змістових модулів здійснюється модульний контроль у формі виконання здобувачем освіти модульної контрольної роботи. Максимальний бал, отриманий за 2-і модульні контрольні роботи, становить 60 балів. Підсумкова модульна оцінка визначається в балах як сума поточної та контрольної модульних оцінок. Модуль зараховується здобувачеві, якщо він успішно виконав всі види навчальної роботи, передбачені силабусом освітнього компонента. Перескладання будь-яких видів робіт, передбачених силабусом освітнього компонента, з метою підвищення підсумкової модульної оцінки не дозволяється. Заборгованість із модуля повинна бути ліквідована здобувачем у позааудиторний час до початку підсумкового контролю з наступного модуля. Кінцевий термін ліквідації заборгованості з модульного контролю обмежується початком заліково-екзаменаційної сесії.

Консультації здобувачам вищої освіти надаються: на кафедрі згідно графіку; онлайн через Університетський портал – Office 365, за допомогою Viber чи електронної скриньки (за попередньою домовленістю з викладачем).

Оцінювання роботи здобувачів вищої освіти на семінарських заняттях за 12-бальною шкалою:

1–3 бали – незадовільна відповідь з конспектом або ксерокопіями;

4–5 балів – неповна відповідь на поставлене питання з конспектом без самостійного володіння матеріалом;

6–8 балів – повна відповідь, здобувач вищої освіти лише частково користується конспектом;

9–12 балів – самостійна, повна відповідь без використання конспекту, виявлене вміння аналізувати, порівнювати матеріал, робити висновки та узагальнення.

V. Підсумковий контроль

Семестровий залік виставляється здобувачам освіти на підставі результатів виконання усіх видів запланованої навчальної роботи упродовж семестру за 100-бальною шкалою. У дату складання заліку викладач записує у відомість суму поточних балів, які здобувач освіти набрав

під час поточної роботи (шкала від 0 до 100 балів).

У випадку, якщо здобувач освіти протягом поточної роботи набрав менше як 60 балів, він складає залік під час ліквідації академічної заборгованості. У цьому випадку бали, набрані під час поточного оцінювання, анулюються. Максимальна кількість балів на залік під час ліквідації академічної заборгованості – 100. Повторне складання заліку допускається не більше як два рази: один раз – викладачеві, другий – комісії, яку створює декан факультету.

Терміни проведення підсумкового семестрового контролю встановлюються графіком навчального процесу.

Перелік питань до підсумкового контролю:

1. Що таке музей у сучасному світі ?
2. Сучасні музейні моделі.
3. Статут ІКОМ про музейну діяльність.
4. Поняття ресурсу розвитку території.
5. Чому музей – ресурс розвитку території ?
6. Візія і місія музею в громаді.
7. PEST і SWOT аналіз діяльності та становища музею.
8. Структура та методи управління музеєм.
9. Особливості інтерпретації культурної спадщини в сучасних умовах.
10. Музеєфікація, ревіталізація, актуалізація культурної спадщини.
11. Місце музеїв та об'єктів культурної спадщини в креативній економіці.
12. Приклади успішних музейних проектів, реалізованих в українських музеях.
13. Роль інформаційних технологій у маркетингу сучасних музеїв.
14. Інтернет-ресурси музею і туристичний імідж регіону.
15. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку .
16. Комунікація як ключова функція управління людьми.
17. Конвергенція музею зі сферою туризму.
18. Інтерпретація культурної спадщини.
19. Музей як туристичний об'єкт.
20. Приклади використання музею як ресурсу розвитку території.

VI. Шкала оцінювання

Оцінка в балах	Лінгвістична оцінка
90 – 100	Зараховано

82 – 89	
75 – 81	
67 – 74	
60 – 66	
1 – 59	Незараховано (необхідне перескладання)

VII. Рекомендована література та інтернет-ресурси

1. Аартс Г. Музей та внутрішні взаємовідносини. *Музей: менеджмент і освітня діяльність*. Львів: Літопис, 2000. С. 103–119.
2. Банах В. М. Музейні інновації та інтерактивність у теорії та практиці музейної справи. *Historical and Cultural Studies*. 2016. Vol. 3. № 1. Р. 1–5.
3. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: Навчальний посібник. 2-ге вид. перероб. і доп. Київ: Альтерпрес, 2010. 404 с.
4. Бичова Л. М. Туристичні ресурси як чинник регіонального розвитку 2019. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/7571>.
5. Василик Н. М. Сучасний стан та шляхи розвитку музейного менеджменту. URL: <http://www.economy-confer.com.ua/full-article/1525/>.
6. Звід пам'яток історії та культури України. Волинська область: Пам'ятки архітектури і містобудування (Матеріали до «Зводу пам'яток історії та культури України») / НАН України. Інститут історії України. Київ, 2018. 495 с.
7. Карпюк З., Антипюк О., Качаровський Р. Історико-культурний потенціал музейної мережі у розвитку туристично-рекреаційного комплексу Волинської області / *Географія*). 2021, № 3–4. С. 55–64.
8. Котлер Н. Музейний маркетинг і стратегія: формування місії, залучення публіки, збільшення доходів. К.: «Стилос», 2009. 528 с.
9. Любіцева О. О., Шпарага Т. І. Музейний туризм: навчальний посібник. К., 2021. 150 с.
10. Маньковська Р. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку. *Краєзнавство*. 2013. № 3. С. 75–84.
11. Матт Г., Флатц Т., Льюдерер Ю.. Культура і гроші. Музей і підприємницька діяльність. Практичний посібник. Пер. з нім. О. Кислюка. Київ : Юніверс, 2009. 176 с.
12. Норріс Л., Тісдейл Р. Креативність у музейній практиці./пер.з англійської А. Коструби, Г. Кульо, О. Омельчук, Є. Червоного. Київ: Видавець Чередниченко А. М., 2017. 192 с. .
13. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України [№ 676-VIII від 04.09.2015](#) / *Відомості Верховної Ради*. 2015, № 13.
14. Про музеї та музейну діяльність: Закон України від 29.06.1995 № 250/95-ВР. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр>.
15. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1805-14>
16. Про туризм: Закон України від 15.09.1995. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text>
17. Салата О.О. Еволюція музею як соціокультурного інституту в умовах процесу глобалізації / *Сумська старовина*. 2013, № 1. С. 150–156.

18. Трансформація музею як соціокультурного інституту (XX – початок XXI століття). URL.: <http://disser.com.ua/> 22.

19. Чернявська О. В., Соколова А. М. Фандрайзинг. Навч. посіб. 2-е вид., з допрац. та допов. К.: Алерта, 2015. 272 с.

20. Шлепанова Т. Л. Модернізація музейної справи України та розширення традиційних форм роботи музеїв в умовах глобалізації та інформаційного суспільства (оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованих документів 2011–2013 рр. Національна парламентська бібліотека України). *ДЗК*. 2013. Вип. 5/5 URL: [https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematch_ogliadi/2013/modern muz spravi](https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematch_ogliadi/2013/modern_muz_spravi).

Інтернет-ресурси:

1. Волинський краєзнавчий музей (сайт). URL: <https://volynmuseum.com/>
2. Волинський краєзнавчий музей (ютуб). URL: <https://www.youtube.com/channel/UCBA6LT0fwFhLGucdAgMcZIQ>
3. Волинський краєзнавчий музей (фейсбук). URL: <https://www.facebook.com/volynkraymus.at.ua/>
4. Всеукраїнська асоціація музеїв. URL: http://vuam.org.ua/uk/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0
5. Динамічний музей URL: <http://www.istpravda.com.ua/themes/museum/>
6. Музейний простір. URL: <http://www.globmuseum.info/>
7. ICOM.museum. URL: <http://icom.museum/>
8. Музеї. Музейний портал. URL: <https://museum-portal.com/ua/museums>
9. Онлайн-курси для менеджерів із культури. URL: <https://www.culturepartnership.eu/ua/publishing/online-learning>
10. Український культурний фонд. URL: <https://ucf.in.ua/>
11. Департамент інфраструктури та туризму Волинської облдержадміністрації (сайт). URL: <https://volynrada.gov.ua/news/yak-rozvivali-turizm-na-%20volini-v-ramkakh-regionalnoyi-programi>.